

Tankespinn: Vevsverd og gamle plansjer - møter med Lorange

Siv Kristoffersen

Engelsk tittel: *Encounters with Lorange*

Siv Kristoffersen, Arkeologisk museum i Stavanger, P.O.Box 478, N-4002 Stavanger, Norway. Telephone: (+47) 51846000. E-mail: esk@ark.museum.no

Key words: Research history, Anders Lorange and his private collection, weaving battens, traditions.

En arkeolog med kjærighet til gamle ting blir lett begeistret for gulnede dokumenter og arkeologer fra tidligere tider. Gamle dokumenter finner man i arkivet, og det er ofte tidligere tiders arkeologer som er opphavet til dem. Jeg fant en plansje fra Anders Lorange's private samling av oldsaker (fig.1), og jeg fant hans betraktninger om vevsverd. Funnene forårsaket dette tankespinn.

Fig. 1

Anders Lorange var utdannet jurist, men med en tidlig vekket interesse for oldsaker og arkeologi (Norsk forfatterleksikon:555-556, Hagen 1997:16-21, 46-51, 2003:114-115). Interessen ble til profesjon og de fjorten siste årene av sitt korte 41-årige liv var han konservator ved Bergen Museum. Her ordnet han samlingen og ga ut den første tilvekstfortegnelsen (Lorange 1875). Lorange døde i 1888. Mitt møte med Lorange var i de sirlige beskrivelsene i hovedkatalogen ved museet i Bergen og gjennom gravfunnene fra Vest-Agder og Rogaland som han fikk inn til museet. Blant disse er noen av de fineste kvinnegravene vi har. Han var også en av de første som erkjente redskapet R150 som et vevsverd. Det gjorde han i et notat i margen til hovedkatalogen fra 1879 ved beskrivelsen av det store gravfunnet fra Ågedal i Vest-Agder (B3410). Ikke bare erkjente han redskapet, men han gjorde rede for utviklingen av denne gjenstandstypen gjennom en rekke funn. I fortidsminnesmerkeforeningens årbok for 1879 har han en interessant observasjon om vevsverdenes fortsatte betydning på denne tiden (Lorange 1880:142). Han besøkte gården Vatne i Nordhordland for å hente inn et rikt gravfunn fra vikingtid. I funnet inngikk to vevsverd – et av bein og et av jern, og han observerte følgende:

Paa nesten alle Gaarde der i Egnen opbevaredes endnu lignende Vevskeer fra de gamle Uppstadgogner, uaktet Erindringen om disse Vævstole næsten er udslettet. Og lige som i dette Gravfund forekom de fremdeles i Regelen parvis: en bred af Hvalben og en smalere af Jern, begge tveeggede og med skaft for begge Hender. Nogle Par blev indkjøbte for Samlingen. De af Ben løber ut i en Spids. De af Jern har derimod ligeløbende Egge. Heri overensstemmer de med de fra Gravfundene kjendte, men har kraftigere Blad, ligesom Skaftholderne ere aabne mod den ene Bredside og danner en stump Vinkel med denne, medens de paa de gravfundne danner en Vinkel med den ene Eg og ere aabne i Linie med denne. Derimod ere de gravfundne til dels længre edn de i den nyere Tid anvendte.

Tilbake til plansjen. Den er en fargelitografi som fremstiller en østlandskjele fra Farmen i Vang i Hedmark og et mønstersmidd og stemplet sverd fra Einang i Valdres, begge romerske importstykker med latinske innskrifter (se Hagen 1997:46-47, 49). Dette var gjenstander som Lorange fant i 1872, og som han presenterte på et foredrag året etter. De ble hovedattraksjoner i hans private samling. Hagen skriver at dette var den første fargeplansje med norske oldsaker. Den er publisert i fortidsminnesmerkeforeningens årbok i 1873. Det eksemplaret av plansjen som er fremstilt på fig. 1, er limt på kartong og påført tekst. I overskriften står det *Loranges private samling på Fredrikshald*. Under gjenstandene er det en forklarende tekst. Dette må være en plansje som har tilhørt denne samlingen. Lorange hadde nemlig et personlig forhold til kulturminner, så vel løse som faste. Han virket før lov om kulturminner og drev i sine ungdomsår en stor utgravningsvirksomhet som skaffet til veie gjenstander til samlingen i foreldrehjemmet i Halden (den gang Fredrikshald). Samlingen vakte mishag hos fortidsminnesmerkeforeningens direksjon, og i årboken for 1868 (39-40) forsvarer han sin virksomhet:

Hensikten med mine Udgravninger var væsentlig at belære mig selv, at lette og fullstendiggjøre i nogen Grad mit studium af Oldforskningens Literatur ved selvstændige praktiske Øvelser; dernæst om mulig at forøge vore Samlinger og sprede noget mer Lys end tilforn over min Hjembygds ældste Historie. Det har vagt nogen Misbilligelse, at jeg har beholdt mine Fund og ikke indlemmet dem i nogen offentlig Samling, men dette er en ligefrem følge af Hensigten med deres Udgravning, nemlig at skaffe mig selv Illustrasjoner til Lærebøgenes tekst.

Så det så!

Lorange tenkte også på sikkerhet og tilgjengelighet (fra årboken samme sted):

Mine Oldsager opbevares paa Fredrikshald og vogtes med den omhyggelighed, hvormed Samlere i Almindelighed pleie at omfatte Gjenstandene for deres Passion, men Adgang til å bese dem er aaben for alle.

Og han tenkte på formidling:

Kjærlighed til Oldtiden tror jeg er det norske Folk medfødt, men af Mangel paa Viden har den endnu ikke kunnet antage nogen Form eller Karakter (Lorange 1869:84).

Så var det plansjens funnkontekst. Den lå i et brannsikkert arkivskap på Arkeologisk museum i Stavanger – i en folder med Helliesens etterlatte papirer. Helliesen var selv en selv lært mann med en annen profesjon, men han har etterlatt seg uvurderlige fornminnekart for Jæren og nydelige gjenstandstegninger. Det gjenstår å finne ut hvordan Helliesen kom over plansjen til Lorange's private samling på Fredrikshald og hvordan den i sin tid kom til Stavanger Museum.

Referanser

Hagen, A. 1997: *Gåten om kong Raknes grav. Hovedtrekk i norsk arkeologi*. Oslo.

Hagen, A. 2003: Lorange, Anders. I Arntzen, J.G. (red.): *Norsk biografisk leksikon*, bind 6. Oslo. 114-115.

Lorange, A. 1869. Student A. Lorange's udsigt over hans antikvariske virksomhed i 1868. *Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. Årbok 1868*. Kristiania. 39-84.

Lorange, A. 1875: *Samlinger af norske oldsager i Bergens Museum*. Bergen.

Lorange, A. 1880: Reiseindberetning til direktionen for den bergenske filialafdeling.

Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. Årbok 1879. Kristiania. 139-159. *Norsk forfatter-leksikon 1814-1880* bind 3. I Halvorsen, J. B (red.): Lorange, Anders Lund. Kristiania 1892. 555-556.